

рацію надходять в антимонопольні органи в результаті планових і позапланових перевірок суб'єктів господарювання, а також із засобів масової інформації. Спроби вирішити питання створення спеціального інформаційного фонду в даній сфері неодноразово робилися на різних рівнях. Однак і дотепер така база даних не створена.

На наш погляд, потребують перегляду та структуризації порогові показники подання заяви про концентрацію у статті 24 Закону України "Про захист економічної конкуренції", що визнають і інші фахівці, зокрема фахівці АМК України.

Важливим аспектом діяльності АМК України є адвокатування конкуренції, тобто оприлюднення рішень у справах про порушення та отримання дозволів на концентрацію, щоб підприємці краще розуміли суть своїх дій та їх наслідків щодо процесів концентрації. На сьогодні АМК України не оприлюднює жодної інформації про висновки та результати розгляду справ і заяв, оскільки вважає, що громадськість не має необхідності знати про такі висновки, оскільки такі дії у майбутньому або не здійснюються відповідними сторонами, або розглядаються АМК у встановленому порядку, після чого АМК оприлюднює своє рішення. Досить ефективним методом, за допомогою якого конкурентний орган може підвищити прозорість та прогнозованість своїх дій, є розробка та публікація аналітичних принципів. Положення

про визначення ринку та монопольного становища де-що пояснюють принципи оцінки концентрацій, але інші аспекти аналізу їх наслідків для конкуренції залишаються без пояснень.

Отже, на ефективність контролю за економічною концентрацією позитивно вплинуло б встановлення порядку обов'язкового моніторингу ситуації в галузі після прийняття рішень про подачу дозволу на економічну концентрацію, особливо тієї, яка приводить до істотного обмеження конкуренції або до монополізації ринку.

1. Василенко В.Н., Шептій А.В. Контроль за концентрацией хозяйственных структур / НАН Украины; Институт экономико-правовых исследований. – Донецк : ООО "Юго-Восток, Лтд", 2005. – 162 с. 2. Закон Украины "Про захист економічної конкуренції" від 11.01.2001р. №2210-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, №12. 3. Бараш М.Я., Снігур Є.В. Особливості визначення відносин контролю суб'єктів господарювання // Антимонопольно-конкурентна політика: теорія та практика: збірник наукових праць. – Вип. 3. – К.: Фенікс, 2008. – С. 73 – 92. 4. Розпорядження Антимонопольного комітету України "Про порядок подання заяв до Антимонопольного комітету України про попереднє отримання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання (Положення про концентрацію)" від 19 лютого 2002 року №33-р. 5. Валитов С., Грицай О. Захист конкуренції та контроль за економічною концентрацією // Правничий часопис Донецького університету. – 2000. – №1(4). – С. 36-38, 75. 6. Валитов С., Грицай А. Контроль за экономической концентрацией // Экономика Украины. – 2000. – №8. – С. 87-89.

Надійшла до редколегії 12.11.10

УДК 330.0+658.0

I. Мазур, д-р екон. наук, проф.,
О. Радіца, асп.

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ У СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються проблеми, пов'язані з необхідністю реформування регуляторної системи підприємницької діяльності при вдосконаленні антикорупційної політики України. Запропоновані підходи до покращення системи державного управління.

Ключові слова: корупція, підприємницька діяльність, регулювання.

The problems related to the necessity of reforming the regulatory system of business activities in improving anti-corruption policy of Ukraine are observed. The approaches to improve governance are given.

Keywords: corruption, business activities, regulation.

Корупція підриває легітимність, ефективність і сам порядок державної влади, виступає чинником зниження конкурентоспроможності економіки. Будь-яка держава, демократична або репресивна, контролює розподіл матеріальних благ і привілеїв, визначає розмір пільг і податкового тягаря. Можливість поліпшення власного матеріального достатку (отримання пільг, зниження податкового тягаря і ін.) шляхом "підкупу держави" є і сьогодні чинником корупції.

Незважаючи на поступовий розвиток підприємницької діяльності в Україні, поглиблення в суспільстві та органах державної влади усвідомлення важливості ролі цього сектора економічної діяльності, однією з системних перешкод його економічного розвитку є корупція, негативний вплив якої позначається на формуванні легально-правових умов для розвитку підприємницької діяльності.

Корупція привертає увагу наукової громадськості, тому що як антисоціальне явище впливає на темпи розвитку економіки держави, владу та суспільство в цілому. Питання вивчення корупції як соціально-економічного явища та її вплив на розвиток національної економіки відображені в працях українських учених: З. Варналія, І. Мазур, А. Мокія, В. Предборського, М. Флейчук, Ю. Харашівілі та ін.

Також питаннями корупції займалися такі зарубіжні вчені: Р. Вішні, М. Джонсон, Д. Кауфман, Ф. Луна, С. Роуз-Аккерман, Б. Спектор, Е. Усланер, О. Шляйфера та ін.

У роботах вказаних авторів міститься матеріал, що становить фундамент сучасного вчення про корупцію і покладений в основу законодавчих рішень про боротьбу з нею. Разом з тим зміни в системі державного управління, формування економічної політики держави визначають корупцію як складне соціально-економічне явище і вимагають звернення до проблем її попередження.

Не зважаючи на достатньо ґрунтовні дослідження вказаних авторів, залишаються недостатньо висвітленими питання реформування системи надання державних послуг для здійснення підприємницької діяльності за умов протидії корупції.

Корупція – це діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, що спрямована на протиправне використання наданих їм службових повноважень. За наявності у державних службовців дискреційної влади зростає ймовірність поширення корупції [2, с. 125]. Регулювання дискреційної влади службовців, відповідність методів її реалізації кінцевим цілям суспільства залишається важливою проблемою в країнах з перехідною економікою. Органи виконавчої влади, використовуючи таку владу, повинні передусім застосовувати діючі правові норми законодавства не допускаючи при цьому зловживання службовим становищем. Загальні інтереси, спільне благо, а не особисті корисливі інтереси мають лежати в основі мотивації вибору. Корупція визначається ступенем монополізованості влади і пра-

вом приймати рішення, яким наділені державні службовці, а також ступенем їх відповідальності за прийняті рішення. Дискреційна влада надає державним службовцям широкі можливості для корупційних дій, особливо у сфері регуляторної політики підприємництва [9, р. 121]. Зростання корупції в сфері надання державних регуляторних послуг для підприємців знижує економічну активність, що призводить до зниження рівня конкурентоспроможності підприємництва.

Ситуація ускладнюється ще й тим, що до корупційних дій залучені не лише службовці та їх безпосередні керівники, а й працівники соціальної сфери, контролюючих та правоохоронних органів. За даними загальнонаціонального соціологічного опитування 67% громадян вважають, що на початок 2007 р., вони були тією чи іншою мірою безпосередньо залучені до корупційних дій [3]. Передумовою цього була, насамперед неможливість забезпечення конституційних прав на освіту,

медичне обслуговування, підприємницьку діяльність, захисту прав в судах та правоохоронних органах.

Отримання дозвільних документів вимагає значних витрат часу та коштів. Непрямі витрати в вигляді хабарів або одноразових виплат дозволяють скоротити ці втрати. Згідно з дослідженням, проведеним Світовим банком, що відображає ефективність регулювання підприємницької діяльності в країні, спостерігається загроза для економіки України ситуація. Згідно з рейтингом країн "Ведення бізнесу" [6] Україна знаходиться на 144 позиції серед 180 країн у 2009 р. Українським компаніям треба сплачувати 99 видів податків та витратити на це 58,5 % свого прибутку та 2085 годин робочого часу на рік (рис. 1.). Найсприятливіші умови для ведення підприємницької діяльності у таких країнах, як Мальдіви (лише одна процедура на рік, що займає менше ніж півгодини і ставка податку становить 9,1 % від прибутку), ОАЕ, Сінгапур, Нова Зеландія, Швейцарія. Ці країни характеризуються низьким рівнем корупції та високими показниками економічного зростання.

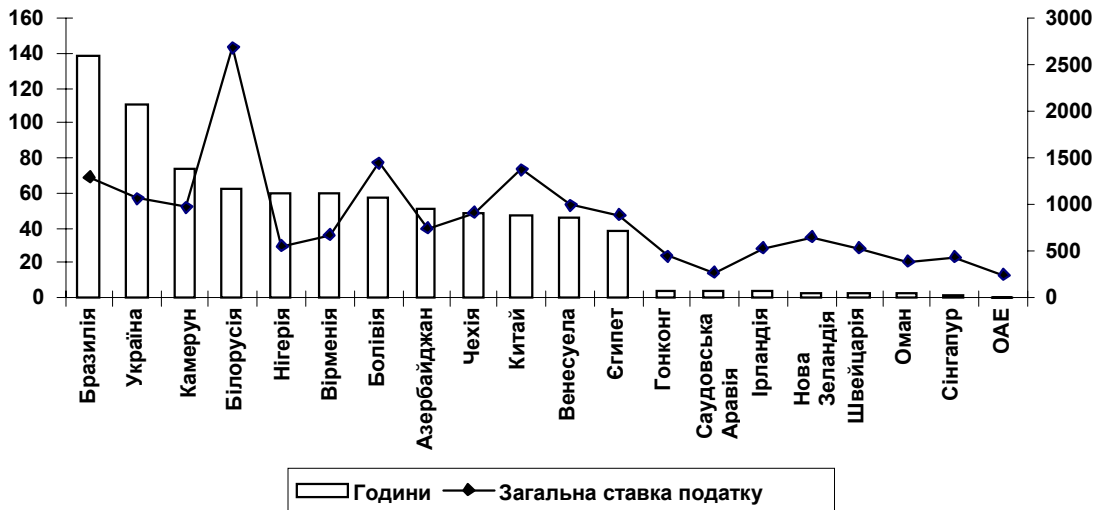

Рис. 1. Розподіл країн відповідно до кількості годин, які витрачаються на сплату податкових платежів та загальної ставки податків. Складено за: [5]

Аналіз чинного законодавства показує, що існує необхідність окреслення сфер господарської діяльності, де виникає найбільше можливостей для корупційних відносин між представниками бізнесу і державними службовцями.

На даний час в Україні не існує закону, який би чітко окреслював потенційно корупційні сфері господарської діяльності. До потенційно корупційних ситуацій між державними службовцями і представниками бізнесу відносять: видача дозволів, ліцензій, митне оформлення товарів; державний контроль за ціноутворенням, податковим навантаженням; державні закупівлі; стандартизація і сертифікація продукції; приватизація державної власності, дозволи на будівництво; регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств [10, р. 134-135]. Значні можливості для вчинення корупційних дій виникають у тих сферах державного регулювання, де правила та норми є двозначними та нечіткими, і контроль за діяльністю службовців слабкий.

Для чіткішого окреслення впливу системи державного регулювання підприємницької діяльності на рівень корупції використано метод огортаючих даних (англ. – Data envelopment analysis (DEA)), який дозволяє серед сукупності однорідних суб'єктів (у нашому випадку 130 країн світу з різним рівнем розвитку) виявити ті, які ефективніше використовують ресурси та потенційні

можливості ("входи") для максимізації (мінімізації) цільових орієнтирів ("виходів"). Як цільовий орієнтир ефективності нами розглядається мінімізація поширення корупції. За "вхід" було взято рівень податкових відрахувань на соціальні потреби, рівень податку на прибуток, кількість платежів при здійсненні підприємницької діяльності, час, необхідний для сплати податків, податок з працівників та рівень країни за "легкістю" ведення підприємницької діяльності. Як "вихід" розглядався показник індексу сприйняття корупції.

До першої десятки країн, що найменше сприяють зниженню рівня корупції увійшли Афганістан (індекс ефективності впливу системи державного регулювання підприємницької діяльності на зниження рівня корупції дорівнює 1,0), Ангола (1,0), Узбекистан (1,0), Білорусія (0,98), Азербайджан (0,92), Росія (0,92) та ін. (рис. 2). Результати проведеного аналізу дозволяють виявити, що дані країни неефективно використовують наявні в них ресурси для зниження рівня корупції. Серед країн з низьким рівнем корупції є Сінгапур (0,02), Нова Зеландія (0,02), Австралія (0,05), Великобританія (0,09). Дані країни є першими у рейтингу за рівнем легкості ведення бізнесу та проведенням реєстраційних та дозвільних процедур, що не дає можливості чиновникам зловживати службовим становищем з метою особистої вигоди. Україна має вище середнього значення індекса ефективності

впливу системи державного регулювання підприємницької діяльності на зниження корупції – 0,8. Тобто, система

регулювання підприємницької діяльності є складною, неефективною і сприяє поширенню корупції.

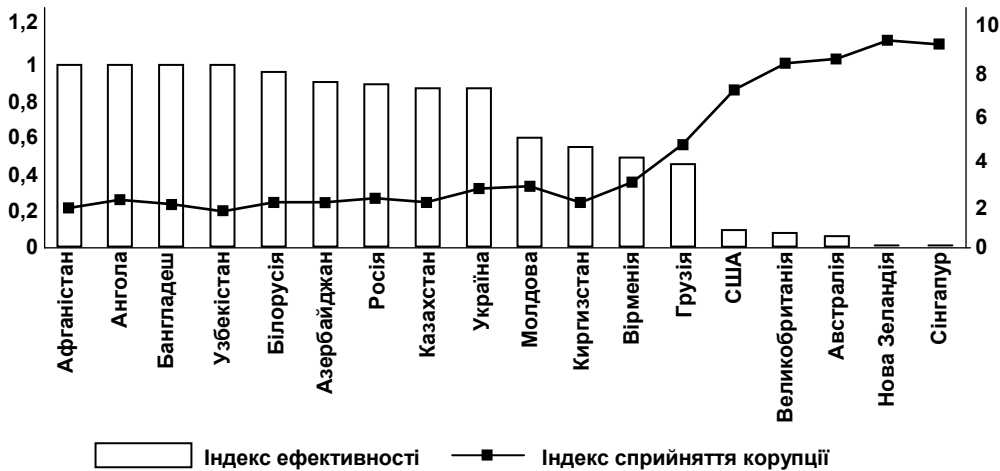

Рис. 2. Індекс ефективності впливу системи державного регулювання підприємницької діяльності на індекс сприйняття корупції у 2009 р. Складено автором [8]

Проведення реформ, спрямованих на лібералізацію системи дозвільних процедур при здійсненні підприємницької діяльності, дозволило Грузії, Латвії та Естонії ефективніше використовувати наявні у них ресурси. Це пояснюється тим, що було проведено стандартизацію документації, впровадження он-лайн процедури сплати податків та реєстрації підприємств [6]. Однією з найбільш сприятливих країн для інвесторів є Перу, де на державному рівні закріплено захист іноземного інвестора та розпочато програму сприяння залученню портфельних інвестицій. Танзанія має одні з найнижчих показників витрат часу на проведення зовнішньоекономічних операцій.

Узагальнюючи, до першочергових причин виникнення корупції в сфері регулювання підприємницької діяльності відносимо:

1. Консервативність та інертність закону. В практиці державного управління посадові інструкції для державних службовців змінюються значно повільніше, ніж зовнішні для системи управління ринком умови. Тому залишається певна можливість для дискреційної влади державних службовців, оскільки інакше система управління стає негнучкою, а невідповідність жорстких норм регулювання підприємницької діяльності реальним умовам ринкових відносин може призвести до зниження економічної активності населення. Звідси, в непередбаченій законом, ситуації адміністратор (службовець) може бути мотивований більш вигідною рентою.

2. Складність і неможливість всеосяжного контролю, який потребує значних витрат. Крім того, надмірно жорсткий контроль знижує якість управлінського персоналу і приводить до відтоку творчо мислячих кадрів. Подібна проблема багаторазово відтворюється в бюрократичному апараті, де адміністратори вищого рівня призначають на посади своїх підлеглих. Особливістю систем з представницькою демократією полягає в тому, що вищі посади посідають політичні еліти, що отримали владні повноваження від народу і що ризикують втратою влади на наступних виборах.

3. Суперечливість і неоднозначність законодавчих актів та нормативно – розпорядчих документів. Просте, недвозначне, лаконічне і зрозуміле законодавство скорочує потребу у надмірному апараті службовців і полегшує розуміння законів громадянами. Незнання або нерозуміння законів населенням дозволяє посадовим особам перешкоджати здійсненню державних послуг або завищувати належні виплати.

4. З цієї причини безпосередньо пов'язана залежність стандартів і принципів апарату системи державного управління, клієнтського і політичного заступництва, які сприяють формуванню неформальних угод ослаблення механізму контролю над корупційними діями, відсутність єдності в системі виконавчої влади, дублювання регуляторських функцій різними органами державної влади.

Характерною особливістю поширення корупції в Україні є безпосередня участь вищих посадових осіб за допомогою своїх представників у формуванні монополій за допомогою адміністративних чинників; лобювання на вищому державному рівні інтересів окремих підприємств; корупційний тиск на підприємців малого й середнього бізнесу [7]. Нелегітимна співпраця влади й бізнесу створює перешкоди для розвитку ефективної ринкової економіки, знижується рівень інвестиційної активності, спостерігається нелегальне використання бюджетних коштів. Обтяжлива й недосконала система регуляторної політики змушує суб'єктів підприємницької діяльності ухилятися від проходження складної бюрократичної процедури.

Для зниження рівня корупції необхідно спростити систему отримання дозволів на здійснення підприємницької діяльності, скоротити кількість ліцензій, пропусків, схвалень. У таких сферах, як забезпечення здоров'я і безпеки працівників і споживачів; очищення навколишнього середовища; стандартизації продуктів; забезпечення правосуддя, і т. д. необхідно посилити контроль та службу відповідальність конкретних посадових осіб за недотримання засад державної регуляторної політики у сфері господарювання. Ця відповідальність має бути закріплена у відповідних законодавчих актах, так само необхідно чітко класифікувати такі злочинні дії службових осіб як вимога в суб'єктів господарювання сплати коштів у позабюджетні фонди, не передбачені законодавством, що є досить поширеним видом корупційних діянь. Процес управління сам по собі містить потенційну можливість для корупційних проявів, яка переростає в об'єктивні передумови корупції, коли потенційний рентний дохід переважає над втратами від ризику.

З метою зменшення рівня корупції пропонуємо запровадити реформи, спрямовані на покращення системи державного управління через оптимізацію процесу ухвалення рішень таким чином, щоб з нього були виключені особи, які можуть бути під тиском з боку інших осіб; розробка та доведення до громадськості інструкції щодо діяльності державних службовців; введення ефе-

ктивної системи підвищення кваліфікації службовців всіх рівнів та ротації кадрів з метою уникнення сталої мережі взаємозв'язку.

1. Флейчук М.І. Легалізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації: [монографія] / Марія Ігорівна Флейчук. – Львів: Ахілл, 2008. – 660 с. 2. Роуз-Аккерман С. Коррупція и государство. Причины, следствия, реформы / Съюзен Роуз-Аккерман // [Пер. с англ. О. А. Алякринского]. — М.: Логос, 2003. — 398 с. 3. Антикорупційні ініціативи Президента України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Президента України. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/content/anticorruption.html>. 4. Латов Ю. Коррупція / Юрий Латов // [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – [www.krugosvet.ru/...](http://www.krugosvet.ru/)

УДК 334.012.64:658.589

ІННОВАЦІЙНА АКТИВНІСТЬ МАЛОГО ТА СЕРЕДЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

У статті висвітлені проблеми інноваційної активності малого та середнього підприємництва. Проведено порівняння із інноваційною діяльністю малих та середніх підприємств в країнах ЄС. Запропоновані організаційно-економічні заходи розв'язання проблем інноваційного підприємництва.

Ключові слова: інноваційне підприємництво та інфраструктура.

The article is devoted to the investigation of problems of innovative activity of small and medium entrepreneurship. The comparison with innovative activity of small and medium enterprises in the EU countries is conducted. The organization and economical measures concerning improving of the problems and innovative entrepreneurship are proposed.

Key words: innovative activity and infrastructure.

Досвід країн, які динамічно розвиваються, свідчить, що значна увага державної політики приділяється інноваційному та науково-технологічному розвитку з концентрацією зусиль на проведених власних досліджень за перспективними науково-технічними напрямками, що можуть забезпечити прориви у майбутньому, а також тісній інтеграції економічних агентів з метою посилення інноваційної компоненти. Сучасна економіка все більше набуває ознак інноваційної, що проявляються таким чином:

- ✓ у структурі інновацій близько 60 % становлять інновації неординарного проривного типу або які відносяться до технологічних досягнень;
- ✓ запровадження інновацій супроводжується зниженням матеріаломісткості та енергомісткості виробництва, зростанням продуктивності праці та рівня конкурентоспроможності національної економіки;
- ✓ технологічним та виробничим потенціалом матеріальних та трудових ресурсів, здатних забезпечити конкурентоспроможність і високотехнологічність продукції;
- ✓ зростанням порівняно з традиційною економікою показників економічної ефективності.

Дослідженню проблем та перспектив інноваційного розвитку країни, його інституційного та організаційного забезпечення присвячено праці А. Гальчинського, В. Гейця, В. Денисюка, Ю. Макогона, Б. Маліцького, В. Семиноженка, Л. Федулової та інших. Проте, залишаються нерозв'язаними проблеми інноваційної діяльності в окремих формах підприємництва, зокрема малого і середнього. Звідси, метою статті є аналіз інноваційної активності малого та середнього підприємництва (МСП) та розробка пропозицій для стимулювання активізації з урахуванням досвіду країн ЄС.

Очевидно, центральну ланку в інноваційній системі займають економічні агенти, які формують попит на інноваційну продукцію, результати інтелектуальної праці, перетворюють їх в інноваційний капітал. Відповідно, ключовою є реалізація потенціалу МСП у розробці та впровадженні інновацій. Необхідними передумовами посилення ролі малого інноваційного підприємництва у

KORRUPTSIYA.html. 5. Ranking countries on the easing of doing business in 2010 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/data/exploreconomies/ukraine>. 6. Doing Business 2011 Making a difference for entrepreneurs [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/reports/doing-business/doing-business-2011>. 7. Корупція в повсякденному житті суб'єктів підприємництва та роль громадських організацій у процесі її подолання [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kmv.gov.ua/servdir.asp?Id=157&IdServ=2239>. 8. Corruption Perceptions Index 2011 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi. 9. Kaufmann D. Corruption: the facts/ Daniel Kaufmann. – Foreign policy. – 1999. – № 107 (Summer). – P. 114-131. 10. Spector B. Fighting corruption in developing countries: Strategy and Analysis/ Bertran Spector. – Library of congress. – 2005. – 300 p. – ISBN 1-26549-202-1

Надійшла до редколегії 12.11.10

А. Мокій, д-р екон. наук, проф.,
Ю. Полякова, канд. екон. наук, доц.,
Ю. Слюсарчук, канд. фіз.-мат. наук, доц.

сучасній економіці вважаємо насамперед загострення внутрішньогалузевої та зовнішньої конкуренції, насичення ринку стандартизованою продукцією масового попиту, а достатніми – конкурентні переваги інноваційного успіху малих і середніх підприємств, які полягають у:

- ✓ меншому масштабі фінансових ресурсів і простішому пошуку джерел фінансування, у тому числі приватного капіталу;
- ✓ виникненні значної кількості підприємств, що посилює конкуренцію і є своєю чергою додатковим імпульсом для інновацій;
- ✓ збільшенні зайнятості, зменшенні соціальної напруги, прискоренні реформування соціально-економічної системи;
- ✓ скороченні тривалості інноваційного циклу завдяки мінімізації структурної побудови систем управління та швидкого реагування на конкурентні виклики (внутрішньонаціональні, мегарегіональні та глобальні).

Вітчизняні вчені наголошують і на інших перевагах – відсутність бюрократизму, прагнення до пошуку, низький рівень накладних витрат, швидка апробація нововведень, високий рівень мотивації, прями та безпосередні контакти з партнерами, швидке прийняття управлінських рішень [8, с. 22].

Малі та середні інноваційні підприємства загалом розглядаються в країнах ЄС як одна з форм проміжної інфраструктури між державним науково-дослідним сектором та великими промисловими підприємствами. Саме тому їх підтримка є одним з домінуючих напрямів державної інноваційної політики [2, с. 89].

Інноваційні моделі розвитку країн ЄС, особливо Франції та Німеччини орієнтуються на підтримку малих і середніх інноваційних фірм, кількість яких коливається від 60 до 80 % загальної. Політика спрямована на підвищення інноваційного потенціалу підприємництва шляхом надання грантів та пільгових кредитів, консультацій та інформаційної підтримки через мережу технологічних інкубаторів. Для цього створені і функціонують центри технологічної інформації (Данія), центри бізнес-зв'язків (Великобританія), фонди сприяння трансферу